

**СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНІ ЗАСОБИ
ФОРМУВАННЯ ІДЕОЛОГЕМ
(НА МАТЕРІАЛІ ПРОМОВИ Д. КЕМЕРОНА)**

У статті розглянуто механізми перетворення мовної одиниці на ідеологему, які функціонують на семантико-синтаксичному рівні. Основними з таких механізмів є вживання дієслова як безактантного, та введення до структури речення абстрактного псевдо-актанта.

Ключові слова: ідеологема, дієслово, актант.

Предметом нашої статті є ідеологема, вивчення характеристик якої становить *актуальний* напрямок сучасної лінгвістики. Формування ідеологеми, під якою розуміємо мовну одиницю, яка повідомляє колективному адресату деяке історично сформоване знання про оточуючий світ, а також формує ставлення адресата до дійсності, може відбуватися на трьох рівнях: семантичному, формальному й прагматичному.

На семантичному рівні мови виокремлюємо низку засобів, використання яких дозволяє мовцю формувати ідеологему. За результатами нашого попереднього дослідження, до таких лексико-семантичних засобів належать: ефект семантичного підсилення, підміна об'єктивної модальності суб'єктивною, а також застосування вищого ступеня порівняння прикметника або прислівника з метою зміни семантичної структури мовленнєвої конструкції [2]. В усіх перелічених прийомах має місце свідомо зміна денотативного чи конотативного значення лексичної одиниці, результатом чого є формування ідеологеми.

Метою ж представленої роботи є виокремлення формальних засобів утворення ідеологеми. *Матеріалом дослідження* є промова прем'єр-міністра Великобританії Д. Кемерона, виголошена 15 серпня 2011 року як відповідь на

хвилю заворушень і мародерств у різних містах Англії з 6 по 10 серпня 2011 року [4]. Крім того, для аналізу словникових дефініцій та компонентного аналізу мовних одиниць використано тлумачний словник сучасної англійської мови Oxford Advanced Learner's Dictionary [6].

Отже, на формальному, чи семантико-синтаксичному (за А.О. Мірошніченком), рівні спостерігаємо спроби сформулювати ідеологему через створення напруги між планом граматичного вираження й планом комунікативного змісту речення [1].

Згідно спроби опису синтаксису в межах структурного підходу до вивчення мови, зробленої французьким дослідником Люсьєном Теньєром (1893-1954), автором фундаментальних праць з загальної теорії синтаксису, центром будь-якого речення є дієслово. Речення, за Л. Теньєром, є «маленькою драмою», в центрі якої знаходиться дія, виражена дієсловом. Залежними від дієслова є актанти (підмети й додатки) й сірконстанти (обставини). Дієслова, відповідно до цієї теорії, можуть мати різну валентність – бути одно-, двох-, трьох- чи безактантними [3].

Таким чином, одним із механізмів створення ідеологем на формальному рівні є **зміна валентності дієслова**. По-перше, поширеним у політичній комунікації є **вживання дієслова як безактантного**, тобто, випущення суб'єкта дії за допомогою застосування пасивного стану дієслова. Норман Ферклау розглядає такий прийом як ідеологічно мотивоване затемнення агентивності, причинності й відповідальності («ideologically motivated obfuscation of agency, causality and responsibility») [5, с. 103], оскільки в реченні не визначено винуватця, причину проблеми. Саме на такому прийомі побудовано наступний приклад з промови Д. Кемерона:

It is exactly the same with health and safety – where regulations have often been twisted out of all recognition into a culture where the words 'health and safety' are

lazily trotted out to justify all sorts of actions and regulations that damage our social fabric.

У наведеному прикладі мовець ухиляється від зазначення суб'єкта, на якому лежить відповідальність за виконання дії, вираженої дієсловом-присудком. Однак цілком зрозуміло, що відповідальними за розробку й дотримання законів, законів у галузі охорони здоров'я і безпеки, зокрема, є, відповідно, парламент і уряд (очолюваний самим мовцем).

По-друге, як доводить аналіз політичних текстів, іншим проявом зміни валентності дієслова є **підміна суб'єкта через введення до структури речення абстрактного псевдо-актанта**, як у наступних прикладах:

1. *For years we've had a police force suffocated by bureaucracy, officers spending the majority of their time filling in forms and stuck behind desks.*
2. *For years we've had a system that encourages the worst in people – that incites laziness, that excuses bad behaviour, that erodes self-discipline, that discourages hard work...*
...above all that drains responsibility away from people.
3. *Last December I asked Emma Harrison to develop a plan to help get these families on track. It became clear to me earlier this year that – as can so often happen – those plans were being held back by bureaucracy. ... Now that the riots have happened I will make sure that we clear away the red tape and the bureaucratic wrangling, and put rocket boosters under this programme...*
4. *We need a sense of social responsibility at the heart of every community. Yet the truth is that for too long the big bossy bureaucratic state has drained it away. It's usurped local leadership with its endless Whitehall diktats. It's frustrated local organisers with its rules and regulations. And it's denied local people any real kind of say over what goes on where they live. Is it any wonder that many people don't feel they have a stake in their community? This has got to change. And we're already taking steps to change it.*

5. *The truth is, the interpretation of human rights legislation has exerted a chilling effect on public sector organisations, leading them to act in ways that fly in the face of common sense, offend our sense of right and wrong, and undermine responsibility.*

В усіх наведених прикладах функціонує невизначено-абстрактний актант (*bureaucracy, the big bossy bureaucratic state, a system, interpretation*), на якому, як стверджує мовець, лежить провина за неефективну роботу поліції (приклад 1), відсутність ефективної співпраці з проблемними сім'ями (приклад 3), незадовільний рівень місцевого самоуправління й особистої відповідальності за добробут громади (приклад 4), неефективну роботу громадських організацій (приклад 5), а також за асоціальну поведінку, недисциплінованість і небажання працювати з боку окремих громадян (приклад 2). Якщо залучити до аналізу наведених уривків контекст усієї промови Д. Кемерона, то стає зрозумілим, що це і є майже повний список розглянутих у ній проблем, адже підзаголовками (й, відповідно, основними темами) промови є: *Why this happened, Politicians and behaviour, Broken society agenda, Security fightback, Families and parenting, Schools, Respect for community, Responsibility and welfare, Human rights and health and safety, National Citizen Service*. Іншими словами, мовець покладає відповідальність за більшість існуючих у державі проблем на невизначено-абстрактного актанта «бюрократична система», а не на уряд країни.

На нашу думку, така підміна суб'єкта дозволяє Д. Кемерону застосувати вигідне для себе протиставлення **the (bad bureaucratic) state vs the (good) us**, про що свідчить поява актанта *we* в прикладах 4 і 5:

... *we're already taking steps to change it.*

Поняття, які таким чином протиставляє мовець, – це не «ми» й «вони» (оскільки в такому випадку йому слід було б ідентифікувати «ворога»), а «ми» й «воно». «Воно» набуває різних облич (*system, interpretation, bureaucracy*), але незмінно є продуктом діяльності уряду. Така підміна понять виконує подвійну

функцію: по-перше, не просто знімає з уряду відповідальність, а навіть перетворює його на жертву – системи, бюрократичної тяганини, обставин. Експліцитне підтвердження цієї думки знаходимо в тезі:

People aren't the architects of their own problems, they are victims of circumstance.

По-друге, протиставлення «ми» vs «воно» дає змогу уряду сигналізувати свою єдність з народом і «закріпити» її перед лицем спільного (але не визначеного) ворога:

There is no 'them' and 'us' – there is us. We are all in this together, and we will mend our broken society – together.

Таким чином, на формальному рівні мови існує низка засобів, використання яких дозволяє мовцю перетворювати мовні одиниці на ідеологеми. До таких семантико-синтаксичних засобів відносимо вживання дієслова як безактантного, а також введення до структури речення абстрактного псевдо-актанта. Обидва зазначені прийоми базуються на зміні валентності дієслова з метою зміни семантичної структури мовленнєвої конструкції. *Перспективу подальших досліджень* вбачаємо в аналізі засобів формування ідеологеми на прагматичному рівні.

Рудик И.Н. Семантико-синтаксические средства формирования идеологем (на материале речи Д. Кэмерона)

В статье установлены механизмы преобразования языковой единицы в идеологему, функционирующие на семантико-синтаксическом уровне. Основными из таких механизмов являются употребление глагола как безактантного, и введение в структуру предложения абстрактного псевдо-актанта.

Ключевые слова: идеологема, глагол, актант.

Rudyk I.M. Semantic-syntactical means of forming ideologemes (based on D. Cameron's speech)

The article singles out the mechanisms of converting a language unit into ideologeme at the semantic-syntactical level. Dominant among them are treating the verb as non-actant, and introducing an abstract pseudo-actant into the sentence structure.

Key words: ideologeme, verb, actant.

Література

1. Мирошниченко А.А. Толкование речи. Основы лингво-идеологического анализа / А.А. Мирошниченко. – Ростов-на-Дону, 1995. – 112с.
2. Рудик І.М. Лексико-семантичні засоби формування ідеологем (на матеріалі промови Д. Кемерона) // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Филология. Социальные коммуникации. – Симферополь: Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського, 2012. – Том 25 (64). – № 1. – С. 400-405.
3. Словарь филолога. Теньер Люсьен [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://slovarfilologa.ru/191/>
4. Cameron D. Speech on the fightback after the riots [Electronic resource] / D. Cameron. – 15 August 2011. – <http://www.number10.gov.uk/news/pms-speech-on-the-fightback-after-the-riots/>
5. Fairclough N. Language and Power. – Harlow, England: Pearson Education Limited, 2001. – 226 p.
6. Oxford Advanced Learner's Dictionary [Electronic resource]. – Oxford University Press, 2011. – <http://oald8.oxfordlearnersdictionaries.com/>